

POPULYATSIYALAR VA EKOTIZIMLAR EKOLOGIYASI

Navoiy Innavatsiyalar Universiteti
Biologiya ta'limi yo'nalishi talabalari
Sayfulloyeva Sabina va Rajabboyeva Shaxlo

Annotatsiya: Ushbu maqolada populyatsiyaning yosh tuzilmasi o'simlik va hayvonlarda ham bir necha omillarga bog'liqligi o'rganiladi. Populyatsiya azolarining hayot sikli uning o'sish qobiliyati, farqlanish va o'zining son sifatini ushlab turishi va biologik tug'ilish xususiyatlari kirib, ular populyatsiyani hosil qiluvchi organizmlarni o'rganadilar. Turlarning populyatsion tuzilmasi, populyatsiya belgilari, genetik xususiyatlari, populyatsiyaning jinsiy tuzilmasi, populyatsiyaning yosh tuzilma kabi ilmiy terminlar tasniflab beriladi. Hayvonlar ancha yirik birlashmalar podalar galalar va koloniyalar hisoblanib, ularning shakllanishida populyatsiyadagi xulqiy munosabatlari o'rganiladi. Shu bilan bir qatorda odam populyatsiyasining sonining ortishi uning biologik xususiyatlari hamda tug'ilish va o'lish miqdorlari ham o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Populyatsiya, populyatsiya azolari, genetik xususiyatlari, populyatsion tuzilmalar, jinsiy tuzilmalar, yosh tuzilmasi, senopopulyatsiya, hayvonlar etalogiyasi, populyaning dinamikasi, tug'ilish va o'lim miqdori, populyatsiyaning o'sishi, populyatsiyaning gomeostazi.

Abstract: In this article, the age structure of the population depends on several factors in both plants and animals. The life cycle of population cells includes their ability to grow, differentiate and maintain their numerical quality, and the characteristics of biological reproduction. They study the organisms that make up the population. Scientific terms such as the population structure of species, population characteristics, genetic characteristics, sex structure of the population, age structure of the population are classified. Animals are considered to be large associations, herds, herds and colonies, and behavioral relations in the population are studied during their formation. In addition, the increase in the number of the human population, its biological characteristics, and the rates of birth and death are also studied.

Key words: Population, population elements, genetic characteristics, population structures, sexual structures, age structure, senopopulation, animal ethology, population dynamics, birth and death rate, population growth, population homeostasis.

Аннотация: В данной статье возрастная структура популяции зависит от ряда факторов как у растений, так и у животных. Жизненный цикл популяционных клеток включает их способность расти, дифференцироваться и сохранять свое количественное качество, а также особенности биологического размножения. Они изучают организмы, составляющие популяцию. Классифицируются такие научные термины, как популяционная структура видов, популяционные характеристики,

генетические характеристики, половая структура популяции, возрастная структура популяции. Животные рассматриваются как крупные объединения, стада, стада и колонии, при их формировании изучаются поведенческие отношения в популяции. Кроме того, изучаются также рост численности человеческой популяции, ее биологические особенности, темпы рождаемости и смертности.

Ключевые слова: Популяция, популяционные элементы, генетические характеристики, популяционная структура, половая структура, возрастная структура, сенопопуляция, этология животных, динамика популяции, рождаемость и смертность, прирост популяции, гомеостаз популяции.

Populyatsiya (lotincha *populis* – soʻzidan olingan boʻlib, xalq aholi degan maʼnolarni bildiradi) atamasi XVIII asrning oxirlaridan boshlab 40-50 yillariga qadar biologiya fanida har qanday individlar yigʻindisi sifatida qoʻllanib kelingan. Eklogik nuqtai nazardan esa populyatsiya deb uzoq muddat davomida muayyan bir joyda yashaydigan va bir turga mansub boʻlgan individlar yigʻindisiga aytiladi. Ular maʼlum joyda uchraydi va koʻp hayotiy belgilarga ega boʻladi va shu belgilar butun guruhni doimiy funksiyasini aks ettiradi. Populyatsiya azlari ning hayotiy belgilari: tur vakilining soni, zichligi, tugʻilishi, oʻlishi, yosh boʻyicha taqsimlanishi, tarqalishi va oʻsishi kiradi. Populyatsiya genetik xususiyatlarga ham ega boʻlib bu holat organizmning ekologik moslanishlarga olib keldi. Populyatsiya ichida turli vakillar tugʻiladi va oʻladi. Har qanday tur populyatsiyalar tizimidan tashkil topgan. Uning tuzilmasini esa individlarning harakatlanishi yoki maʼlum hududga bogʻliqlik darajasi. Organizmning oʻsishi, tugʻilishi oʻlish va boshqa koʻpgina sabablarga koʻra, yaʼni tashqi muhitning oʻzgarishi, duhmanlar sonining oʻzgarishi kabi qator omillarga bogʻliq holda populyatsiyalar ichida oʻzgarish vujudga keladi.

Populyatsiyaning jinsiy tuzilmasi turli yoshdagi guruhlardagi erkaklar va urgʻochi individlarning son jihatdan nisbatidir. Jinslar nisbati jinsiy xromosomalarning qoʻshilishi bilan, yaʼni genetik qonuniyatlarga bogʻliq boʻlsa, maʼlum darajada tashqi muhitga ham taʼsir etadi. Populyatsiyaning evolutsiyasi uchun urgʻochi organizmlar muhim ahamiyatga ega. Odamlar populyatsiyaning potentsial oʻsishi oʻsmir va qariyalarga nisbatan 15 yoshdan 35 yoshgacha boʻlgan ayollar hisobiga toʻgʻri keladi. Individlarning nobut bolishi, jinslar nisbati amaliy ahamiyatga ega. Bu hola koʻp stemizuvchi hayvonlar uchun tegishli.

Populyatsiyaning yosh tuzilmasi qayta tiklanishning jadalligi, nobud boʻlish darajasiga nisbatan gallanishining tezligi kabi muhim jarayonlarni ifodalaydi.

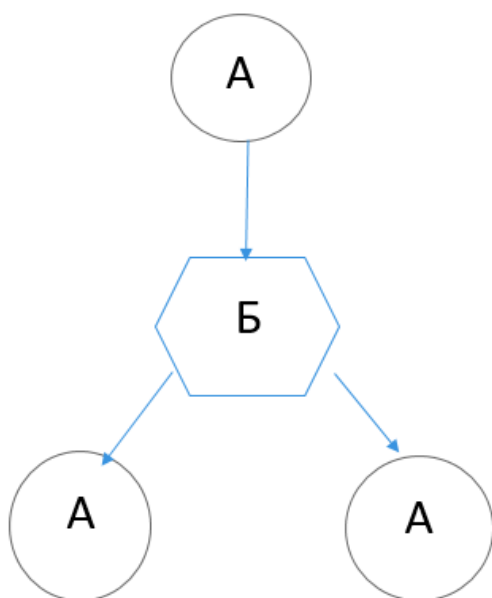
Senopopulyatsiyaning tarkibiga bazʼdan oʻt oʻsimliklarning ikkilamchi tinim holatdagi yer ostki organlari ildizpoya piyozbosh tugunak kabilar ham kiradi. Populyatsiyaning yosh tuzilmasi oʻsimlik va hayvonlarda ham bir necha omillarga bogʻliq. Birinchi navbatda balogʻatga, voyaga yetish vaqti, umr koʻrish muddati, koʻpayish davri muddati, avlodlarning davomiyligi, ota-onasidan bir vaqtda tugʻiladigan individlarning

bunyodga kelish muddati , har xil jins va yoshdagi individlarning nobud bo‘lish xarakteri populyatsiyaning son jihatdan o‘zgarib turish dinamikasi kabi larga bog‘liq .

Odam populyatsiyasidagi 100indivudmdan 15ta bola tug‘ilsa , real tug‘ilish miqdori 15% ga teng bo‘ladi. Agarda jinslar nisbati 1:1 bo‘lsa , real tug‘ilish miqdorining koeffitsiyenti 30% ni tashkil qiladi.

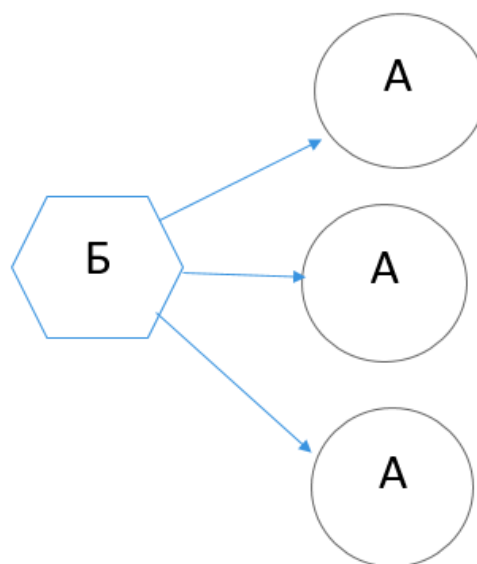
V.N.Sukachev ko‘plab nazariyalardan foydalanib "Biogeotsenoz " tushunchasini fanga kiritadi.Biogeotsenoz har xil o‘lchamda , ya‘ni katta kichik maydonlarda bo‘lishi mumkin .

Geosistemada esa tabiiy komponentlar bir -biri o‘zaro teng aloqadorlikda bo‘ladi.

A-rasm

A- rasmda ekosistema

B - rasm

B- rasmda geosistema

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Алиханов Б.Б , Григоруанц А.А, Доценко Н.П . и др Популярная экологическая энциклопедия Республики Узбекистана 1-2-3-4том -Т : Chinor ENK ,2008
2. Alixonov B.B i dr Qo‘riqxonasi va milliy bog‘lar . -T : Chinor ENK ,2005
3. Alixonov B.B , Dotsenko NP i dr ,Ozon qatlami .- Toshkent ,2007
4. Baratov A. Tabiatni muhofaza qilish , - T : O‘qituvchi ,1991
5. Бекназов Р. У , Новиков Ю. В . Охрана природы - Т : Укитувчи ,1995